

‘हाम्रो नेपाली भाषा’ को आवश्यकता र विशेषता

पृष्ठभूमि

नेपालीहरू नपुगेका मुलुकहरू विश्वमा सायदै होलान् । अनि हामी नेपालीभाषी भूटानीहरू पुनर्वास भएपछि त यो संख्या अझ बढेको छ र डायस्पोराको नेपाली भाषा, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण अनि संवर्द्धन गर्ने दायित्व हाम्रो काँधमा पनि आएको छ । अथवा भनौं, हामीलाई यो जिम्मेवारी अझ बढेको छ ।

कुनै पनि समाजको परिचय उसको संस्कृतिले दिन्छ र संसारमा कुन संस्कृति कति धनी छ भन्ने कुरा त्यसको भाषा र साहित्यले दर्शाउँछ । यदि कुनै भाषा लोप भएर गयो भने त्यस समाजको साहित्य र संस्कृति दुवै लोप भएर जान्छन् अनि साहित्य र संस्कृति लोप भए भने समाजको कुनै अस्तित्व रहँदैन । र, अस्तित्व खोज्ने क्रममा त्यो समाज अन्य समाज र संस्कृतिमा विलीन हुनपुग्छ । संसारमा यस्ता धेरै समाज वा समुदाय छन् जसले आफ्नो भाषा, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण गर्न नसकेर विलीन भएका छन्; अन्य समाजसँग घोलिएका छन् ।

नेपाली भाषा र साहित्य

हाम्रो नेपाली संस्कृति पनि विश्वका समृद्ध संस्कृतिमध्ये एक हो किनकि हाम्रो नेपाली भाषा र साहित्य पनि त्यत्तिकै समृद्ध छन् अनि विश्व साहित्यसँग तुलना गर्न योग्य । अझ स्पष्टसँग भन्ने हो भने नेपाली साहित्य पनि विश्व साहित्यसँग पाँठेजोरी खेल्न सक्षम छ । किनकि नेपाली भाषा आफैँमा समृद्ध छ, यसको व्याकरण व्यवस्था व्यवस्थित छ र शब्दभण्डार परिपूर्ण छ । अनुकरणात्मक शब्दहरू त नेपाली भाषाका आफ्नै मौलिक विशेषता हुन् ।

त्यसैले नेपाली भाषाको संरक्षण र संवर्द्धन गर्नु भनेको नेपाली साहित्य र संस्कृतिको विकासमा सहयोग गर्नु हो र नेपाली साहित्य र संस्कृतिको विकासमा सहयोग गर्नु भनेको आफ्नै अस्तित्वको, आफ्नै स्वाभिमानको रक्षा गर्नु हो । यतिमात्र होइन; नेपाली संस्कृति विभिन्न जाती, धर्म र सम्प्रदाय मिलेर बनेको एउटा साझा संस्कृति हो, र यिनीहरूबीच सद्भाव बढाउन, मैत्री बढाउन अनि सहकार्य गर्न पनि नेपाली भाषाले ठूलो भूमिका खेलेको छ ।

तर, यस्तो गौरवमय इतिहास बोकेका, यस्तो विशाल भाषा, साहित्य र संस्कृतिका धनी हामीहरू यसको संरक्षण र विकासमा एकजुट भएर आजैदेखि लाग्न सकेनौं भने आजको बीस-तीस वर्षपछि हामी को थियौं र कहाँबाट आएका थियौं भन्ने केही नामोनिसान पनि नरहन सक्छ । विश्वमा यस्ता धेरै राष्ट्रहरू छन् जहाँ नेपालीहरू पुस्तौँदेखि ठूलो संख्यामा बसोबास गर्दै आइरहेका छन् तर तिनीहरूको कुनै अस्तित्व छैन ।

पुनर्वास र नेपाली भाषा

हामी नेपाली भाषी भूटानीहरू पनि तेस्रो मुलुकमा पुनर्वास भएर बसोवास गर्नथालेको पनि दश वर्ष नाघि सकेको छ । यो लामो समयमा हामी मध्ये धेरै जसोले आर्थिक रूपमा धेरै उन्नति पनि गरेका छौं, यसमा कुनै शङ्का छैन । यस उन्नतिले हामीलाई देश छोडेर भाग्दाका पीडाहरू र दुई दशकसम्म शरणार्थीको बिल्ला लगाएर दिनप्रतिदिन मर्दै-बाँच्दै बिताएका ती कहाली लाग्दा दिनहरू बिर्सन धेरै मद्दत गरेको छ । तर, यसरी भौतिक रूपमा केही उन्नति गर्न सफल भएतापनि आध्यात्मिक, सांस्कृतिक, साहित्यिक एवं भाषिक रूपमा भने हामी अझै पिछडिइ रहेकाछौं र यसको ज्वलन्त उदाहरण हो- हाम्रा युवावर्ग, जसको ठूलो संख्या आज लक्ष्यविहीन भएर, संस्कार-संस्कृतिहीन भएर गलत बाटातिर लम्किरहेका छन् आफ्नो भविष्य अन्धकारतिर धकेलिरहेकाछन् । हामीले यो वर्गलाई बेलैमा सम्हाल्न सकेनौं भने भोलि हाम्रा स-साना भाइबहिनीहरूले पनि तिनीहरूकै अनुसरण गर्नेछन्, तिनीहरूकै पछि लाग्नेछन् अनि हाम्रो अस्तित्व इतिहासका पानामा सीमित हुन पुग्नेछ; यसमा कुनै शङ्का छैन ।

पुनर्वासमा भाषा र साहित्यको विकासमा भएका प्रयास

म ‘गिलास आधी खाली छ’ भन्नु भन्दा ‘आधी भरी छ’ भन्न रुचाउँछु । मैले यहाँ अब सबै सिद्धियो, अब केही गर्न सकिन्न भन्न खोजेको पनि होइन; मैले यो सबै यथार्थ देखाउन खोजेको मात्र हो । अझै पनि सुधारका संभावना र बाटाहरू प्रशस्त छन् । र, मेरो दृष्टिमा अमेरिका लगायत विभिन्न राष्ट्रमा पुनर्वासको विकल्प रोजी स्थायी बसोवास गर्दै आएका हाम्रा नेपाली भाषी भूटानी तथा अन्य विदेशी नेपाली साहित्यकारहरूबाट पनि नेपाली भाषा र साहित्यका विविध विधाहरूमा, विशेषगरी गीत र गजलका क्षेत्रमा धेरै प्रशंसनीय कार्यहरू भएका र भइरहेका पनि छन् । त्यस्तै विभिन्न सांस्कृतिक तथा खेलकूद कार्यक्रमहरूको आयोजना, विभिन्न रेडियो तथा प्रत्यक्ष कार्यक्रमहरू (फेसबुकमा) पनि भइरहेका छन् । त्यसैले म ज्ञात-अज्ञात ती सम्पूर्ण नेपाली भाषा, साहित्य तथा संस्कृति प्रेमी महानुभावहरूलाई अन्तर्हृदयबाट धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

तर, मेरो व्यक्तिगत चिन्तन र प्रयास भने विशेष गरी डायस्पोरामा बसोवास गर्ने नेपालीभाषी समाजमा भोलिका दिनहरूमा पनि ती गीत, गजल र कविता सुन्ने, ती कार्यक्रमहरूलाई माया गर्ने श्रोता वा दर्शकहरूको खडेरी नपरोस् भन्ने रहेको छ । मेरो बिचारमा

भाषा भनेको मूल हो, जरो हो र हामीले मूललाई नै बचाउन सकेनौं भने हाँगा र पातहरू त त्यसै सुक्न सक्छन् । अर्को कुरा, आज हामी हाम्रा बुबाआमाहरूसँग भएको संस्कृतिको अथाह ज्ञानशिलालाई हाम्रो आउँदो पिँढीमा हस्तान्तरण गर्न, र उहाँहरूसँग भएका कथा, व्यथा र पीडालाई आत्मसात गराउन असमर्थ भइरहेका छौं र यसको एउटा प्रमुख कारण भाषा पनि हो किनकि आज हाम्रो समाजमा पहिलो र चौथो वर्गबीच, अर्थात् हाम्रा हजुर बुबा, हजुर आमा र हाम्रा नानीबाबुहरू बीच लगभग बोलचाल बन्ध हुने अवस्था आइसकेको छ ।

यसरी नै नेपाली भाषा शिक्षण एवं संवर्धनका सम्बन्धमा पनि हाम्रो समाजका कतिपय विज्ञहरूबाट धेरै राम्रा चिन्तन अनि प्रयासहरू भएका भएता पनि ती कामहरू पर्याप्त छैनन् । यसै क्रममा अमेरिकाका विभिन्न राज्य र शहरहरूमा र हाम्रा नेपाली भाषी भूटानी लगायत अन्य नेपालीहरू भएका क्यानाडा, अस्ट्रेलिया लगायत अन्य मुलुकहरूमा पनि केही मात्रामा भाषा कक्षाहरू सञ्चालन भइरहेका छन् केही ठाउँमा कक्षा सञ्चालन गर्ने प्रयास पनि भइरहेको छ जुन अत्यन्त प्रशंसनीय कार्य हुन् । तर यी कक्षाहरू संचालन गर्न र निरन्तरता दिन विभिन्न समस्याहरूको सामना गर्नु परिरहेको छ । र, यी समस्याहरूमा समसामयिक पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षण सामग्री र तालिम प्राप्त शिक्षक-शिक्षिकाहरूको अभाव पनि एउटा प्रमुख समस्या रहेको छ ।

‘हाम्रो नेपाली भाषा’को आवश्यकता र विशेषता

र, मैले यो ‘हाम्रो नेपाली भाषा’ नामक पाठ्यपुस्तक लेखेर यसै आवश्यकताको अलिकति भए पनि परिपूर्ति गर्न खोजेको हो । यो पाठ्यपुस्तक विशेष गरी नेपालबाहिर बस्ने नेपालीभाषी समुदायको आवश्यकतालाई नै ध्यानमा राखेर लेखिएको छ त्यसैले यस पुस्तकले उक्त समुदायमा रहेको देश, काल, परिस्थितिअनुरूप अथवा भन्नाँ समयसापेक्ष पाठ्यपुस्तकको अभावलाई केही मात्रामा भए पनि अवश्य पूरा गर्नेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

१. परिवेश

अब यहाँ प्रश्न उठ्न सक्छ कि नेपालबाट धेरै खाले पाठ्यपुस्तकहरू प्रकाशित छन् तिनै पुस्तक झिकाएर पढाए भइगयो नि, किन योपुस्तक चाहियो ? हो, यो अत्यन्त सान्दर्भिक प्रश्न हो । हेर्नुहोस्, नेपालबाट प्रकाशित पाठ्यपुस्तकहरू दुई प्रकारका छन् – एउटा कपुरी क, गाईगोडे ग, भन्ने जस्ता पुरानो परम्परामा लेखिएका र अर्को आधुनिक शिक्षण पद्धतिमा आधारित । तर मैले आधुनिक भाषाशिक्षण पद्धति अपनाएर लेखिएका भएपनि नेपालबाट प्रकाशित पाठ्यपुस्तक डायस्पोरामा बस्ने नेपाली भाषी समाजका लागि उपयुक्त देखिनँ किनकि नेपालबाट प्रकाशित प्रायःसबैजसो पाठ्यपुस्तकहरू नेपाली परिवेशमा, जस्तै त्यहाँको राजनैतिक, सामाजिक, धार्मिक, भौगोलिक आदि परिवेशमा लेखिएका छन् । त्यसैले हामीले यहाँ शुरुशुरुमा ‘माइलो गुच्चा खेल्छ’, ‘आमा चिठी लेख्नु हुन्छ’ भनेर सिकाउनु भन्दा ‘माइकल आइप्याडमा भिडियो हेर्छ’, ‘आमा फेसबुकमा फोटा हेर्नुहुन्छ’ भन्दा धेरै प्रभावकारी शिक्षण हुन्छ । यस्तै एउटा ठूलो हतियार बोकेको जुँगे मान्छेलाई ‘क्षत्री क्ष’ भनेर सिकाउनु र, नेपालको झण्डालाई देखाउँदै ‘यो हाम्रो झण्डा हो’ भनेर सिकाउनु कतिको सान्दर्भिक हुन्छ त्यो मैले भनिरहनु आवश्यक नहोला ।

२. पाठ्यभार

अनि अर्को कुरा, ती सम्पूर्ण पाठ्यपुस्तकमा हप्ताको कमसेकम ६-७ घण्टीको लागि आवश्यक पाठ्य सामग्री एवं क्रियाकलापहरू राखिएका छन् यो हुनु जरुरी पनि छ किनकि नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषा हो । यसरी हेर्दा घण्टीको ४०-४५ मिनटको दरले मात्रै हिसाब गर्ने हो भने पनि हप्तामा कक्षामै थोरैमा चार-पाँच घण्टा पढाउनु पर्ने हुन्छ र दशवर्षको भाषा शिक्षणको आफ्नै अनुभवका आधारमा भन्नु पर्दा अरु सात-आठ घण्टा गृहकार्यलाई छुट्याउनु पर्नेहुन्छ ! अब हाम्रो परिप्रेक्ष्यमा कुरा गर्दा हामीले हप्तामा एक-दुईघण्टा, शनिवार वा आइतवार, कक्षामा पढाउनु पर्ने हुन्छ र गृहकार्य दिने सम्भावना पनि कमै रहन्छ । त्यस्तै बर्खे विदामा घुम्न जानु पर्ने सभ्यता, कहिले के अनि कहिले केको सभ्यता पनि जोड्दा वर्षभरिमा हामीसँग चानचुन ७०-७५ घण्टा (हप्ताको १.५ घण्टाको दरले) रहन्छ । तसर्थ नेपालबाट प्रकाशित एउटै कक्षाको पाठ्यपुस्तक पढाइसक्न पनि हामीलाई दुई-तीन वर्ष लाग्न सक्छ ।

त्यसैले हाम्रो नेपाली भाषामा यसको पूर्ण ख्याल राखिएको छ । यस पाठ्यपुस्तकको पहिलो भागमा १६ वटा पाठ छ भने दोस्रो भागमा १३ वटा पाठ छन् ती प्रत्येक पाठलाई ४ देखि ६ घण्टासम्मको पाठ्यभार छुट्याइएको छ । यसरी हेर्दा यी पुस्तकहरू लगभग ४८-५० हप्तामा पूरा हुन्छन् रहेका हप्ताहरू वार्षिक मूल्याङ्कन वा विदालाई छुट्याउन सकिन्छ । यही क्रम आउँदा भागहरूमा पनि रहनेछ ।

३. भाषिक शीप

‘हाम्रो नेपाली भाषा’ पाठ्यपुस्तक भाषा शिक्षणका अत्याधुनिक सिद्धान्तमा आधारित रहेको छ । यस पुस्तकमा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता भाषाका सम्पूर्ण शीपको विकासलाई ध्यानमा राखिएको भए तापनि सुनाइ र बोलाइलाई बढी जोड दिइएको छ किनकि हाम्रो सन्दर्भमा हाम्रा नानीबाबुहरूले शुद्धसँग नेपाली बोली मात्र दिए भने पनि ठूलो उपलब्धी हुन्छ ।

४. सम्प्रेषणात्मक अनि विद्यार्थी केन्द्रित

त्यस्तै यो पाठ्यपुस्तक सम्प्रेषणात्मक अनि विद्यार्थी केन्द्रित पाठ्यपुस्तक हो । यसमा ८० प्रतिशतभन्दा बढी काम विद्यार्थीले गर्नुपर्छ भने शिक्षकको भूमिका सहयोगीका रूपमा मात्र रहन्छ । अर्को शब्दमा भन्दा यस पाठ्यपुस्तकमा शिक्षक-शिक्षिकाको भूमिका विशेष गरी विद्यार्थीहरूलाई उदाहरण दिने, निर्देशन दिने र सहयोग गर्ने मात्र रहन्छ ।

५. सरल अनि रोचक

यो पाठ्यपुस्तक अत्यन्त सरल अनि रोचक शैलीमा लेखिएको छ । यो पुस्तक पढाउन विज्ञ नेपाली शिक्षक-शिक्षिकाको आवश्यकता पर्दैन । सामान्य रूपमा नेपाली पढ्न र लेख्न सक्ने व्यक्तिले पनि यो पुस्तक सजिलै पढाउन सक्छ । तर यसको तात्पर्य शिक्षक-शिक्षिका चाहिँदै चाहिँदैन भन्ने पनि होइन । यदि कक्षामा गएर योग्य शिक्षक-शिक्षिकाको निर्देशन अनुसार क्रियाकलापहरू गर्दा भाषाको सिकाइ चौगुना हुन्छ ।

यस पुस्तकमा कपुरी क, खरायो ख अथवा क- कलम, ख- खरायो भन्ने जस्तो पुरानो शैलीमा वर्णहरू सिकाइएको छैन । यसमा गीतको माध्यममा वर्णहरूसिकाइएका छन् । जस्तै- व्यञ्जनवर्ण सिकाउन 'आऊ क, ख पढौँ' भन्ने शीर्षकको गीत (पाठ१) र स्वरवर्ण सिकाउन 'अब अ, आ पढौँ' भन्ने शीर्षकको गीत (पाठ२) राखिएको छ ।

त्यस्तै यस पुस्तकको अर्को विशेषता हो यहाँ सिधै क, ख, ग, घ अथवा अ, आ, इ, ई भनेर लेख्न सिकाइएको पनि छैन । यहाँ सबैभन्दा पहिले सजिला अनि एकै खालका वर्णहरू लेख्न सिकाइएको छ । जस्तै- उदाहरणका लागि व्यञ्जन-वर्ण सिकाउन प्रयोग गरिएका भाग १, पाठ १ का २ देखि १२ सम्मका अभ्यासहरू र स्वरवर्ण सिकाउन प्रयोग गरिएका पाठ २ का २ देखि ८ सम्मका अभ्यासहरू लिन सकिन्छ ।

यस पुस्तकमा रहेका आकर्षक रङ्गीन चित्र, विभिन्न शीपमूलक तर सरल अभ्यास र क्रियाकलापहरूले पनि विद्यार्थीको रुचि जगाउन पर्याप्त सहयोग गरेका छन् जुन कुरो तपाईंले पुस्तक हेर्नु भयो भने आफैं अनुभव गर्न सक्नुहुन्छ ।

६. अभ्यास पुस्तिकाको शैली

यो पाठ्यपुस्तक अभ्यास पुस्तिकाको शैलीमा लेखिएको छ अर्थात् प्रायः सम्पूर्ण अभ्यासहरू पुस्तकमा नै लेख्न सकिन्छ । हाम्रा विद्यार्थीहरूलाई यहाँको तरिकामा एउटा पेजमा लेखाउने गरियो भने एक हप्ता पछाडि कक्षामा आउँदा त्यो पेज कता पुगेको हुन्छ कता पत्तै हुँदैन । त्यस्तै एउटा कापी बनाउँदा पनि कहिले कापी नल्याउने, कहिले अर्कै कापी लिएर आउने जस्ता समस्याहरू झल्नुपर्ने अनुभव पनि हामीसँग छँदैछन् । त्यसैले एउटा पुस्तक र एउटा कलम बोके पुग्ने हुँदा यस पाठ्यपुस्तकले ती सबै झन्झटहरूबाट मुक्त हुन पनि सहयोग गर्दछ । कलम बिर्सने रोगका लागि भने केही कलम अथवा सिसाकलमहरू सम्बन्धित विद्यालय वा कक्षा सञ्चालन गर्ने ठाउँमा राख्न सकिन्छ ।

७. विभिन्न विधाका पाठ

यस पाठ्यपुस्तकमा विभिन्न विधाहरूलाई समेट्ने प्रयास गरिएको छ । जस्तै भाग १ मा ७ वटा गीतवा कविता, २ वटा कथा, ४ वटा गद्य वा निबन्ध, ३ वटा संवाद छ भने भाग २ मा ३ वटा कविता, ३ वटा कथा, २ वटा गद्यवा निबन्ध, ३ वटा संवाद र १ वटा मनोवाद र १ वटा जीवनी छन् । विद्यार्थीलाई यी विधाहरूमा प्रवेश गराउनका लागि आवश्यक अभ्यास र क्रियाकलापहरू पनि राखिएका छन् । आगामी भागहरूमा पनि यो विधि कायमै रहनेछ ।

८. भाषा र व्याकरण

यस पुस्तकमा भाषा र व्याकरणलाई सँगसँगै लिएको हुँदा नेपाली व्याकरण पढाउनका लागि छुट्टै पुस्तकको खाँचो पर्दैन त र यहाँ व्याकरणको सैद्धान्तिक पक्षलाई भन्दा व्यवहारिक पक्षलाई बढी जोड दिइएको छ । अझ स्पष्टसँग भन्नु पर्दा, यस पाठ्यपुस्तकमा व्याकरणका नियम वा परिभाषा सिकाउनु भन्दा त्यसको व्यवहारिक प्रयोग गराउने प्रयास गरिएको छ । यस पाठ्यपुस्तकमा व्याकरणको जुन नियम सिकाउन चाहेको छ सम्बन्धित पाठमा त्यही विषयलाई यथा सम्भव प्रयोग गरिएको छ । जस्तै- कालका पक्षहरू सिकाउन त्यही पक्षको बोध गराउने पाठको निर्माण र क्रियापदहरूको प्रयोग गरिएको छ । त्यसरीनै क्रियाका भाववार्थ, पदसङ्गति, विरामचिन्ह, करण-अकरण, अव्यय, सातबारकानाम, बाह्र महिनाका नाम, संख्या आदि सिकाउनका लागि पनि त्यसै विषयसँग सम्बन्धित पाठ वा अभ्यासहरूको निर्माण गरिएको छ । यतिमात्र होइन, यस पाठ्यपुस्तकमा प्रत्येक मात्रा सिकाउनका लागि पनि एक एकवटा पाठको निर्माण गरिएको छ ।

त्यस्तै सम्बन्धित शीप वा व्याकरणको नियमलाई अभ्यास गराउन विभिन्न अभ्यासहरू बनाइएका छन् र विद्यार्थीले ती अभ्यासहरू गर्न सम्बन्धित पाठलाई बारबार प्रयोग गर्नुपर्दछ । यसो गर्दा विद्यार्थीले एकातिर चाँडै त्यो विषय सिक्दछन् भने अर्कातिर उनीहरूको शब्दभण्डार पनि बढ्दै जान्छ । उदाहरणका लागि भाग १ को मात्राको अभ्यास गराइएका पाठहरू— पृष्ठ २१, २४, ३०, आदि र भाग २ का काल आदि व्याकरणका अभ्यासहरू गराइएका पाठहरू— पृष्ठ २३, ३९, ४२, ४६, ५३, र अन्तीम अभ्यासहरूलाई लिन

सकिन्छ । त्यस्तै यस पाठ्यपुस्तकमा रहेका प्रत्येक अभ्यासहरू प्रयोगात्मक छन् । त्यसैले यसमा रहेका प्रत्येक अभ्यासको विशेष महत्व छ र ती अभ्यासहरू 'भरैर' होइन 'बुझेर' अधिबदनु अत्यन्त जरुरी हुन्छ ।

९. रचनात्मकता एवं उच्च दक्षता

यस पाठ्यपुस्तकमा प्रत्येक विद्यार्थीमा रहेको रचनात्मकता एवं उच्च दक्षतालाई विकास गर्न पनि भरपूर प्रयास गरिएको छ, जो तपाईं प्रत्येक पाठमा देख्न सक्नुहुन्छ । जस्तै केही उदाहरणका लागि— भाग १ मा पृष्ठ ८, १३, १६, १९, (अभिभावकहरूलाई पनि संलग्न गराइएको छ) २२, २५, ३१, ३४, ३७, ४०, ४३, ४६, ४९, ५३, ५८, परिशिष्ट आदि र भाग २ मा पृष्ठ ५, ११, १६, २१, २५, २६, ३१, ३६, ४०, ४५, ४६, ५१, ५२, ५३, ५९, ६४, ६९, अन्तिम अभ्यासहरू र परिशिष्ट आदिलाई लिन सकिन्छ (यो सामान्य उदाहरण मात्र दिइएको हो) ।

१०. व्यावहारिक तथा नैतिक शिक्षा

यस पाठ्यपुस्तकमा व्यावहारिक तथा नैतिक शिक्षालाई पनि ध्यान दिइएको छ । जस्तै भाग १ मा— 'ज्ञानी बन्नू' – आदर/सत्कार, 'कृष्ण र मृग' – दया/माया, 'संसार' – पर्यावरणको रक्षा, 'धन्यवाद साथी' – सरसफाइ/कृतज्ञता, आदि र भाग २ मा— 'सात बार सात दिन' – सात बारको ज्ञान, 'मलाई चकलेट पनि' – संख्याबोध/सामानको सूची बनाउने, 'रामको दिनचर्या' – दैनिकी/समयको सदुपयोग, 'असल मान्छे बन' – मानवता/सच्चरित्र, 'मूर्ख मित्र' – सत्सङ्गति, 'खाने कुरा नफालौं' – खाद्यान्नको रक्षा, 'नाई म अझै हेर्ने' – लत/स्वास्थ्य, 'को ठूलो' – दया/मानवता आदि ।

११. 'परिशिष्ट'

'परिशिष्ट' यस पाठ्यपुस्तकको थप विशेषता हो । यसमा आवश्यक थप सन्दर्भ सामग्रीहरू राख्ने प्रयास गरिएको छ । दैनिक प्रयोगमा आउने शब्दहरूको (क) सचित्र शब्दकोष विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार बढाउन सहायक हुनेछ । यद्यपि पाठहरूमा पनि शब्दभण्डार बढाउन पर्याप्त सामग्रीहरू उपलब्ध छन् ।

वर्षभरिको शैक्षिक उपलब्धिको मूल्याङ्कन गर्ने/गराउने उद्देश्यले (ख) आदर्श प्रश्नपत्र वा मूल्याङ्कन पत्र राखिएको छ तर यो एउटा उदाहरण मात्र हो । आवश्यक लागे योग्य शिक्षक-शिक्षिकाहरूले आफ्नै तरिकाको मूल्याङ्कन विधि अपनाउन सक्नेछन् । (ग) व्याकरणका नियम र परिभाषाहरू भने विशेष गरी शिक्षक, वयस्क विद्यार्थी वा उच्च दक्षता भएका विद्यार्थीहरूलाई काम लाग्न सक्ने आशा गरिएको छ । त्यसैले प्रत्येक पाठमा राखिएका व्याकरणका सैद्धान्तिक पक्षसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू (प्रायः अन्तिम अभ्यास) ऐच्छिक रूपमा अभ्यास गराउन सकिन्छ ।

१२. क्रेडिट सिस्टम

'हाम्रो नेपाली भाषा' पाठ्यपुस्तकको शृङ्खला अमेरिका लगायत विश्वका कतिपय मुलुकका पाठ्यक्रममा अपनाइने क्रेडिट सिस्टममा (credit system) आधारित बनाएर लाने प्रयत्न गरिएको छ । स्थानीय स्तरमा भाषा कक्षाहरू संचालन गर्नु हाम्रो यो पहिलो चरणको कार्य हो र हाम्रो देस्रो चरणको कार्य भनेको हाम्रा आआफ्ना स्टेट वा क्षेत्रका स्कूल वा कलेजहरूमा नेपाली भाषालाई पनि स्पेनिश, जर्मन, चाइनिज आदि भाषालाई जस्तै स्थान दिलाउनु हो । यसो गर्न सकियो र हाम्रा नानीहरूले आफ्नै मातृभाषा पढेर क्रेडिट ल्याउन पाए भने त्यो ठूलो कुरो हुन्छ । यसका लागि विभिन्न प्रयासहरू पनि भइरहेका छन्— जस्तै वाशिंग्टन स्टेट र पेन्सिलभेनिया स्टेटमा यो कार्यको महत्वपूर्ण थालनी भएको छ । भोलिका दिनहरूमा यी संख्या बढ्दै जालान् तर ती स्थानीय स्कूल वा राज्य सरकारहरूले खोई तिमीहरूसँग कस्तो पाठ्यक्रम छ ? विद्यार्थीले क्रेडिट कसरी पाउँछन् भन्दा हामीसँग के उत्तर छ ? तर हाम्रो नेपाली भाषामा यस कुरालाई पनि ध्यानमा राखिएको छ । त्यसैले यस शृङ्खलाका सबै भागहरू पढिसक्दा निम्न माध्यमिक वा माध्यमिक तहमा निर्धारित क्रेडिट आवर्स (credit hours- contact and outside work) पूरा हुनेछन् । तसर्थ यस शृङ्खलाले एकातिर संयुक्त राज्य अमेरिकाका विभिन्न राज्य तथा विश्वका कतिपय मुलुकहरूमा, निम्न माध्यमिक वा माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीलाई ऐच्छिक अथवा अनिवार्य रूपमा राखिएको अन्तर्राष्ट्रिय भाषाको २-३ क्रेडिट प्राप्त गर्न सहयोग गर्नेछ भने अर्कातिर विभिन्न ठाउँमा व्यक्तिगत वा संस्थागत रूपमा चलिरहेका भाषा कक्षाहरूको आवश्यकतालाई पनि पूरा गर्नेछ ।

१३. शृङ्खलात्मक पाठ्यक्रम

मैले यो पाठ्यपुस्तक भाग १ देखि ५ सम्मको शृङ्खलामा प्रकाशित गर्ने उद्देश्यले आवश्यक पाठ्यक्रम निर्धारण गरी प्रतिवर्ष प्रत्येक भागहरू क्रमशः प्रकाशित गर्दै जाने उद्देश्य लिएको छु । यसै अनुरूप गत वर्ष, मार्च १२, २०१७ मा भाग १ र यसपाली, अप्रैल १५, २०१८ मा भाग २ विमोचित भएका छन् भने भाग ३ द्रुत गतिमा प्रकाशनतिर लम्किरहेको छ । भाग ३ मा व्याकरणका साथसाथै केही बोध र अभिव्यक्ति पक्षलाई पनि समेट्ने प्रयास गरिएको छ भने अन्य भागहरूमा बोध, अभिव्यक्ति र साहित्यिक विधाहरूलाई विशेष जोड दिइनेछ ।